

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2005. október 24.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI
ÉRETTSÉGI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

OKTATÁSI MINISZTERIUM

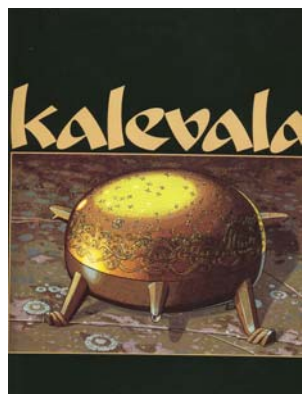
A szövegértési feladatok megoldásának értékelése, pontozása

A lehetséges tartalmi elemekben adott válaszoktól eltérő minden jó megoldás értékelendő!

1. A válaszokra csak a javítási-értékelési útmutatóban adott pontszámok, illetve rész-pontszámok adhatóak.
2. A hiányzó válasz minden esetben 0 pont.
3. Az értékelő tanár a jelölt megoldásaiban jelöli a helyesírási hibákat. A helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.

Rejtélyek a Kalevala körül

A Kalevala, a furfangos félistenekről, az északi népek létrejöttéről és a csodatévő szampóról¹ szóló, versbe szedett mitikus eposz a világirodalom legréjtélyesebb művei közé tartozik. Nemcsak a keletkezését, hanem befogadástörténetét és hatását is mindmáig titkok övezik.

(1.) A kelet-finnországi Kuhmo városka szélén bűvös nevű épület emelkedik: Juminkeko. A temérdek fából épített, nagy üvegfelületei miatt világos termekkel teli létesítmény, a finn mitológia varázsfészke a modern skandináv építőművészet imponáló példája. A nemrég emelt, terjedelmes épület egyetlen célt szolgál: állami megbízásból a finn irodalom legismertebb művének, a Kalevalának és ősidőkben élt hőseinek, Vejnemöjnennek, Ilmarinennek és Lemminkejnennek állít emléket. A látogató a mű több tucat kiadásában gyönyörködhet, megtekinthet néhány rövidfilmet, s elcsodálkozhat azon, hogy az épületet egyetlen könyv méltatásának szentelik. De hiszen e mű páratlan a maga nemében, válaszolják a Juminkeko kultúralapítvány munkatársai. A Kalevala a finn nemzeti eposz, a finn kultúra alapköve, amely a Nibelung-énekekkel és az Iliással vetekszik.

(2.) Aki óhajtja, pontos részletekről is tudomást szerezhet. A Kalevala 1849-ben napvilágot látott végleges változata tizenöt énekből áll, s ezeket 22 795 négy verslábból, többnyire alliteráló trocheusokból összetevődő verssor alkotja. A Kalevalát ötvenegy nyelvre ültették át, s ezáltal „*gyorsan elfoglalta az öt megillető helyet a világirodalom nagy művei között*” – olvasható az internetes honlapon (www.juminkeko.fi). Sőt, mi több, a finnek e műnek köszönhetik nemzeti identitásukat. Temérdek dicséret illeti ezt az egyedülálló, nyomtatott művet, s a sok dicséret gyanakvóvá teszi az embert: nem olyasmit magasztalnak hevesen, amit nem is lehet bizonyítani?

(3.) A Kalevalának vitán felüli hatása van a finnek öntudatára, a finn nemzet és állam létrejöttére. A finnek egy csapásra megszabadultak attól a kínzó érzéstől, hogy történelemnek híján levő népecskékhez tartoznak. Váratlanul egyenrangúnak tudhatták magukat hatalmas szomszédaiikkal. Csakhogy a nagyszerű karéliei² eposz egy tévedésnek, alkotója vágyálmának köszönheti létét. Bármilyen szívesen vélekednek is így az olvasók, a Kalevala nem mitikus szövegek gyűjteménye, s nem népi bölcsességek csokorba szedett kompendiuma³, hanem műalkotás, s a szerzőjét minden kiadásban feltüntetik.

(4.) Elias Lönnrot néprajzos, nyelvész és orvos 1828-tól kezdve számtalanszor utazott az ország északkeleti felébe a szóban áthagyományozott népköltészet kincsei után kutatva. Karéliában bőséges zsákmánya akadt: archaikusnak tetsző költemények (úgynevezett rúnaénekek) szóltak a rúnaénekesek előadásában a kantelének nevezett öthúrú citerán játszott monoton dallamok kíséretében a világ teremtéséről és titokzatos óriások rablóhadjáratairól, valamint a mindennapi életről és szokásokról. Ezek váltak Lönnrot vágyának és egyúttal tévedésének tárgyává, ugyanis úgy vélte, hogy egy hatalmas eposz töredékeit hallja, amely az ősidőkről szól, s az ősfinnek őseposzának tekinthető, amely elsüllyedt a kollektív emlékezet iszapjában. Ezt az eposzt sosem találták meg.

¹ szampó: csodamalom

² Karélia: oroszországi autonóm terület, a 2. vh. előtt Finnország része

³ kompendium: rövid összefoglaló kézikönyv

(5.) Ha pedig nem létezett, akkor Lönnrot maga akarta megalkotni a megálmodott finn őskornak e freskóját. Addig kívánt gyűjteni, amíg egybe nem gyűlik „a fél Homérosz”, jegyezte meg szerénytelenül. Később azután kénye-kedve szerint formált e dalokból hatásos elbeszélést, így jött létre az a külön bejáratú mitikus világmindenség, amelyben a finnek harcedzett és bölcs ősei lakoztak. Már csak egy név hiányzott ehhez a régi szép világhoz. Lönnrot választása egy olyan fogalomra esett, amely csak egyszer fordult elő az egyik dalban, nevezetesen a vitéz Kalevala földjére. A doktort bizonyára meglepte alkotásának sikere. Költőjének szerencséjére a Kalevala olyan időszakban jelent meg, amikor az egész polgári Európa romantikus lelkesedéssel tartott a nemzetállamok fényes jövője felé. Jacob Grimm tiszteletteljesen méltatta a művet, a finnek pedig nemzeti hősnek tekintik Lönnrotot, s némelyik idős rúnadalnok is kultikus⁴ figura lett.

(6.) A finnek bánatára Lönnrot Karélia orosz részén lelte fel a legjelesebb forrásokat. Egy finn helység azonban mégis bekerült Juminkeko tíz „regös falva” közé, ahol állítólag az utolsó rúnadalnok lakozik. A hófehér hajú, ösztövére aggastyán a tisztaszobában üldögél a lócán, az ikon alatt. Ha kitekint az ablakon, belátja az egész környéket: mezőket, legelőket és az erdőt, valamint féltucatnyi faházat. Kőhajításnyira tó vize csillámlik, a túlparton pedig kivehetők a vörös-zöld színű, orosz határjelző oszlopok. Houvinen, a dalnok ölében tartja a kantelet, s megpendít néhány húrt. — *Daloljak?* — kérdi, majd reszketeg hangon elénekel egy terjengős költeményt egyszerű stílusban. A sörfőzésről és kenyérsütésről, egy északi esküvőről meg a tapasztalt Lemminkäinen és a lapp ifjú, Joukahainen között hirtelen kirobbant viszályról dalol, amelyben az öreg győz, s levágja az ifjú fejét. A történet hasonló formában olvasható a Kalevalában. — *Lönnrot a Toarie nevű dédanyámtól hallotta e dalt, majd átírta* — mondta. Még egy dal a dédanya örökéből? A regös ismét dalba kezd, s újra az a rövid, gyermekes melódia hangzik fel, amely azért olyan egyszerű (világosít fel később Huovinen), mert csupán a kantele öt alaphangjából tevődik össze. — Gyerekkoromban anyám és apám énekelte e dalokat. Ők a saját szüleiktől örökölték őket.

(7.) A rúnadalok azoknak a teleknek a „szappanoperái” voltak, amikor még a falvak minden lakója összeült a kemencék körül, a lányok és asszonyok szóttek-fontak, a férfiak pedig a hálókat javígtatták. A rúnadalok az írásbeliséget megelőző időkben (amelyek Karéliában még 1900-ban sem értek véget) olyan hajók voltak az idő tengerén, amelyek hírekkel, tanácsokkal és történetekkel megrakva létesítettek kapcsolatot a nemzedékek között, s ezzel egyedülálló szolgálatot tettek. Napjainkra sok minden megváltozott, így az utolsó rúnadalnok minden előadása muzeális aktusnak minősül már.

(8.) — *Lönnrot igazán jó munkát végzett, de...* — jelenti ki Liisa Matveinen énekesnő, a kantele virtuóza, s az ember érzi, hogy nem tartozik a nemzeti hős kritikátlan csodálói közé. A Kalevalát nem tudja betéve, mégis szakértőnek számít, hiszen nemzetközi sikereket ér el népzenezőként. — Mi itt Finnországban változatlanul úgy vélekedünk, hogy a másik oldalról, vagyis Orosz-Karéliából származó minden dolog sokkal jobb, sokkal eredetibb. Sosem jutna eszünkbe, hogy amink itt van, az is különleges lehet. Mi, népzenezők éppen ezért csak külföldön adunk elő. Finnországban senki sem érdeklődik a saját néphagyományai iránt — mondja kesernyésen. Liisa szerint a Kalevala azért unalmas, mert cenzúrázták. Lönnrot a költemény legjobb részeit egyszerűen kihagyta! Tenni akart valamit a finn nyelv érdekében, amelynek jó benyomást kellett tennie az akkori korszak civilizált emberiségére. Emiatt a népköltészetet is csinos formában tálalta, meghúzta, kiegészítette, átalakította és helyenként kicserélte. Minden durvább szót elsimított, és szinte az összes szitokszót kigyomláta. Így veszendőbe ment a költemény érdes hangneme — panaszolja. — A kutatók felfedezik, hogy a versmérték számos ponton hibás. Akkor ütközik ki ez, amikor a költemény bizonyos részeit megpróbálják énekelni. Az eredetiben több a ritmus, s e mű sosem létezett zárt egységként. A történetek minden dalnok fejében más-más irányt vettek. Ezért aztán az egyik nap így, a másik nap úgy végződtek az egyes dalok — érvel szakmai tudásának birtokában.

(9.) Liisa már gyermekkorában eltanulta a karéliei módit idős parasztasszonyoktól. Ilyen dalokat ad elő manapság nagy beleérzéssel és egyúttal modern módon, saját maga által szerzett dallamok kíséretében (mert a régiéket elvesztek). E dalok annak a kincsnek a darabjai, amelyből Lönnrot formálta meg a finnek „áthagyományozott” nemzeti eposzát. Matveinen asszony őrzi az örökséget. Amikor megpendíti a kantele húrjait, az ember a legszívesebben bólogatna a ritmusra. — A hagyományoknak meg kell változniuk, hogy életben maradhassanak — jelenti ki, s így énekel: „*Göngyöld kötegbe a dalokat, akaszd fel őket a fészker szarufájára...*” A hagyományok megváltoznak és tovább élnek — a Kalevala versmértéke manapság már Finnország rockzenészei körében is divatos.

Uwe Stolzmann cikkének összefoglalója nyomán, amely a Valóság című folyóirat 2002. augusztusi számában, a Külföldi folyóiratokból című rovatban jelent meg. Valóság, 2002. XLV. évfolyam 8. szám, 123–124. o.

⁴ kultikus: tisztelt, hírnévnek örvendő

1. Magyarázza meg röviden, mire utalnak a szöveg következő kifejezései!

Adható válaszonként 1, 0 pont.

Helytálló, értelmes válasz, legalább 1 helytálló ténnyel = 1 pont.

Téves vagy hiányzó válasz = 0 pont.

Lehetséges válaszzelemek:

kollektív emlékezet: a hagyományokat megőrző közös kultúra

regös falu: olyan település, ahol még mindig élnek a régi dalok előadói, a népi kultúra képviselői

kantele: öthúrú (öt hangból álló) húros népi hangszer

2. Honnan kapta a *Kalevala* címet a finn eposz?

Adható 2, 1, 0 pont.

Helytálló válasz, a válasz minőségétől függően = 2, 1 pont.

Téves, hiányzó válasz = 0 pont.

A Kalevala címet maga Lönnrot adta; a Kalevala egy hős neve, e név csak egyszer fordul elő a dalokban.

3. A szövegben lévő információk alapján – egy életrajzi lexikon számára – készítsen szócikket Elias Lönnrot tevékenységéről! Szócikke legalább 5 tényt tartalmazzon!

Adható 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A szócikk műfajának megfelelő minden helytálló elem = 1 pont.

Téves, hiányzó válasz 0 pont.

Lehetséges válaszzelemek:

LÖNNROT, Elias (1802–1884)
Finn néprajztudós, nyelvész, orvos.
1828-tól rúnadalokat gyűjtött Karéliában a mitológiáról, a mindennapi életről, szokásokról.
Célja az áthagyományozott népköltészeti kincsek felkutatása.
(Társszerzőkkel) egybeszerkesztette a gyűjtött anyagot.
1849-ben Kalevala címen hősi eposzt adott ki.
Európa-szerte sikeres lett.
A Kalevalát 51 nyelvre fordították le.

4. Az újságíró a hosszú téli napok „szappanoperáinak” nevezi a rúnadalokat. Mire utal az idézőjeles közlés? Válasza legalább három tényezőre utaljon!

Adható 3, 2, 1, 0 pont a válasz minőségétől függően.

Téves, hiányzó válasz 0 pont.

Lehetséges válaszzelemek:

- végtelenített történet;
- folytathatóság;
- állandóan visszatérő szereplők;

- a közönség számára ismerős helyzetek;
- állandó karakterek;
- a hallgatóság érdeklődésének ébrentartása;
- a szereplőkkel való érzelmi azonosulás lehetősége.

5. A szöveg kilenc bekezdésből áll. Adjon címet a szövegben megjelölt első és utolsó (kilencedik) bekezdésnek, és röviden indokolja címalkotását!

Adható 4, 2, 0 pont. 3 és 1 pont nem adható.

Hiányzó vagy hiányos válasz 0 pont.

A cím és az indoklás = 2 pont. Csak a címre, indoklás nélkül nem adható pont.

Minden, a bekezdésre utaló címet fogadjunk el, ha az indoklása meggyőző.

6. A Kalevalát a cikk szerzője szerint jókor, jó időszakban jelentette meg szerzője. Mivel igazolja állítását az újságíró? Legalább 3 elemet említsen!

Adható 3, 2, 1, 0 pont.

Minden jó válaszelem = 1 pont.

Téves, hiányzó válasz 0 pont.

Lehetséges válaszelemek:

- a romantika időszaka;
- a nemzetállamok kialakulása;
- Jakob Grimm méltatása;
- a finn nép nemzeti identitástudatának kialakulása;
- a finnek egyenrangúakká váltak a körülöttük lévő nagy államokkal.

7. A rúnadalokat egy metaforával is jellemzi a szerző: „A rúnadalok [...] olyan hajók voltak az idők tengerén...”. Értelmezze a szöveg alapján legalább két elemmel a metaforát!

Adható 2, 1, 0 pont a válasz minőségétől függően.

Téves, hiányzó válasz 0 pont.

Lehetséges válaszelemek:

- A rúnadalok hosszú évszázadokon át (nemzedékeken át) a szóbeliség útján (szájról-szájra) továbbörökítettek (továbbadtak) tanulságos történeteket (szövegeket).
- A rúnadalok hosszú időn át megőriztek dallamokat, ritmusokat.

8. A szöveg ismeretterjesztő esszé. E tájékoztató szerepű műfaj sajátosságainak megfelelően milyen hitelesítő eszközökkel él az újságíró? Legalább négy elemet említsen!

Adható 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Minden jó válaszelem = 1 pont.

Téves, hiányzó válasz 0 pont.

Lehetséges válaszelemek:

- tájékozódás írott és elektronikus források alapján;
- eredeti helyszínek felkeresése;
- nyelvi-stiláris jellemzők;
- kronológiai-tipográfiai hivatkozások;
- a szerzői álláspont közlése;
- interjúalanyok megszólaltatása.

9. Adja meg az alábbi kifejezések legalább 2-2 szinonimáját!

Adható 3, 2, 0 pont. 1 pont nem adható.
2-2 szinonima = 1 pont.

napvilágot látott: pl. született, megjelent
szitokszó: pl. átok, káromkodás
módi: pl. divat, szokás

10. Hogyan vélekedett Liisa Matveinen énekesnő Elias Lönnrot tevékenységéről? Foglalja össze Liisa Matveinen álláspontját! Válaszában legalább 5 elemet említsen!

Adható 5, 4, 3, 2, 1 pont.
Téves, hiányzó válasz 0 pont.
Minden jó válaszelem = 1 pont.

Lehetséges válaszelemek:

- Lönnrot cenzúrázta a Kalevalát;
- elvette az érdes hangnemét;
- a finn nyelv érdekében csinosította az eredeti szövegeket;
- Lönnrot „változata” unalmas, mert önkényesen kihagyott részeket;
- egységesítette a különböző változatokat;
- nem vette figyelembe a szóbeliségben létező különböző változatokat;
- hibás a versmérték.

11. Egy hagyományörző kör fiatalokkal szeretné bővíteni tagságát. E jelmonddal kívánják meggyőzni az érdeklődőket: *A hagyományoknak meg kell változniuk, hogy életben maradhassanak.* Készítsen legalább hat pontból álló gondolati-tartalmi vázlatot egy leendő felhíváshoz a jelmondat szellemében!

Adható a válasz minőségétől függően 6, 5, 4, 3, 2, 0 pont. 1 pont nem adható.

Minden helytálló, a kommunikációs helyzetnek megfelelő és a „jelmondat” lehetséges értelmezését kifejező vázlatpontot fogadjunk el.

Lehetséges tartalmi elemek:

- fontos, hogy fiatalok is megismerjék és továbbvigyék a hagyományokat;
- a hagyomány az egyén és a közösség számára is identitásának hordozója;
- a hagyomány nem holt múzeumi „tárgy”;
- a hagyomány is folytonosan átértékelődik;
- a hagyományok adaptálása, a mindenkori befogadókhoz való igazítása feltétele a hagyomány továbbélésének;
- ma sok területen – pl. a (világ)zenében – átalakítva (mai hangszerelésben) jelenik meg a hagyomány;
- a hagyomány mindig újabb és újabb üzeneteket közvetíthet a jelen generációk számára.

SZÖVEGALKOTÁS

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADAT ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő!

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik.
2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 20 pont), a szerkezetre (elérhető: 20 pont) és a nyelvhasználatra (elérhető: 20 pont) adható pontok három teljesítménytartományát. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. Nyelvi és szerkezeti szempontból értékelni csak az adott három téma valamelyikéről szóló dolgozatot lehet.
4. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
5. Az értékelő tanár a vizsgázó összpontszámát a szövegalkotási feladat végén található táblázatban rögzíti.

ÉRVELÉS, EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE, ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

TARTALMI KIFEJTÉS

Elérhető 20 pont

(20–15 pont)

A dolgozat a választott témáról szól, és megfelelő tájékozottsággal, gondolati érettséggel, tartalmasan fejti ki a megjelölt kérdést (szempontot, problémát, összefüggést).

A téma megközelítése világos, átgondolt, az értelmezés, a kifejtés tájékozottságra, a vizsgázó tudásának meggyőző alkalmazására utal (*pl. a tárgyi elemek, a fogalmak, az utalások helytállóak, meggyőzőek*).

A lényegi állítások kifejtettek, a példák, hivatkozások relevánsak, a gondolatok hihetőek, meggyőzőek (*pl. az állításokat támogató érvek közül egy sem alapul fogalmi, logikai tévedésen*).

A vizsgázó írásművében tanújelét adja ítélőképességének, kritikai gondolkodásának.

Az írásmű tartalmaz személyes reflexiókat, kifejtett véleményt, álláspontot.

(14–9 pont)

Az írásmű lényegében tartja magát a tételben megjelölt kérdéshez (szempontoz, problémához, összefüggéshez).

A dolgozatban váltakoznak a témához tartozó gondolatok és a témától eltérítő kijelentések. A kifejtés tárgyi elemei (*pl. fogalmak, utalások, példák*) zömükben helytállóak.

Az írásmű mégsem tükrözi írója kellő mélységű és részletességű tudását az adott témáról, ezért nem elég meggyőző. Előfordulhat egy-két fogalmi, tárgyi félreértés.

Az érvek nem mindig támasztják alá kellő mértékben az állításokat, azok nem elég világosak és/vagy értelmetlenek.

A személyes reflexió, az álláspont kifejtése keveredik az általános megfogalmazásokkal.

(8–1 pont)

A kérdéssel (szemponttal, problémával, összefüggéssel) kapcsolatos értelmes kifejtés helyét gyakran az általánosságok, esetenként fogalmi, tárgyi tévedések foglalják el.

A vizsgázó állításainak magyarázata és kifejtése helyett ismétlésekbe bonyolódik.

Logikai érvelése gyenge vagy hibás; kevés a releváns példa, utalás.

Elfogadható önálló véleményt az írásmű nem tartalmaz, így nem képes meggyőző lenni.

A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE**Elérhető: 20 pont****(20–15 pont)**

Az írásmű egészének felépítése megfelel a feladatban megjelölt műfajnak, a témának és a témáról közölt gondolatoknak.

Az írásműnek – a tartalmi kifejtés logikájával összhangban – van eleje, közepe és vége: a téma felvezetése, kifejtése és lezárása elkülöníthető egymástól. A nagy szerkezeti részek arányosak.

A felépítés egésze meggyőző, világos, logikusan előrehaladó, az állítások és gondolat-egységek világosan kapcsolódnak egymáshoz. A kifejtés, ha a gondolatmenet indokolja, további egységekre is tagolódik.

A globális és lineáris kohézió egyaránt megvalósul a szövegben.

Az írásmű megtartja az adott terjedelmet.

(14–9 pont)

Az írásmű minden fontos részt (felvezetés, kifejtés, lezárás) tartalmaz, de azok aránya, egyensúlya helyenként megbillen (*pl. túl hosszú bevezetés, túl rövid, jelentéktelen befejezés*).

A felépítés olykor következetlen, a gondolatmenetet helyenként indokolatlan váltások, kitérők jellemzik, nem mindig elég világos a részek közötti összefüggés (*pl. előfordul a nyelvi kapcsolóelemek kisebb bizonytalansága*).

A vizsgázó nem fektet elég hangsúlyt arra, hogy a fontos dolgokat kiemelje, elválassza a kevésbé lényegesektől (*pl. az olvasó szerkezeti hiányt érzékel vagy a szöveg néhány bekezdése akár elhagyható*).

(8–1 pont)

Az írásműnek nincs igazán eleje, közepe és vége – nem halad egy meghatározható irányba. A gondolatmenet lényegében zavaros (*pl. csapongás, ismétlődések*).

A szerkezet alapvető hiányossága, hogy a főbb gondolatok nem különülnek el világosan egymástól.

Az író „elvész” a dolgozatban, mert állandóan váltogatja annak irányát: alapvető szövegösszefüggésbeli hiányosságok mutatkoznak (*pl. logikai hézag, felesleges ismétlés, alanyváltás, túlbonyolított mondatok*).

A globális és lineáris kohéziót megteremtő eszközöket (*pl. kötőszavak, névmások, névelők, utalószavak*) nem vagy rosszul használja – az írásmű szétesővé válik.

A terjedelem kirívóan rövid.

NYELVI MINŐSÉG**Elérhető: 20 pont****(20–15 pont)**

Az írásmű nyelvi, stíláriis regisztere, hangvétele egészében megfelel a témának, a vizsgahelyzetnek, a személyes véleménynyilvánításnak.

Írója egyértelműen, folyékonyan, gördülékenyen fogalmaz. Az írásmű külön értéke az egyéni hangvétel, az élvezetes, leleményes stílus.

A mondatfajták (tartalmi és szerkezet szempontból is) kellő változatossággal szerepelnek az írásműben.

A szókincs szabatos, pontos, a stílus kifejező. A szóhasználat választékossága lehetővé teszi az értelmes gondolatközlést.

(14–9 pont)

Az írásmű nyelvi, stiláris regisztere lényegében megfelel a téma és a vizsgahelyzet követelményeinek. A szóhasználat általában pontos, szabatos, de olykor a köznyelvi normától eltérő szóhasználat (*pl. szleng, vulgáris köznyelv, anakronizmus, nyelvi-gondolkodási panel, homályosság*) nehezíti a megértést.

A mondatszerkesztés helyenként nem eléggé változatos.

Nyelvi-nyelvtani hibák is előfordulnak a dolgozatban (*pl. egyeztetésben, vonzathasználatban*).

(8–1 pont)

Az írásmű nyelvi regisztere csak részben felel meg a téma és a vizsgahelyzet stiláris követelményének (*pl. a hangvétele előbeszéd jellegű, nem felel meg az írott művel szemben támasztott igényeknek, követelményeknek*).

A szegényes szókincs, esetenként a tartalmi jellegű szótévesztés, a szintelen stílus (vagy a dagályosság) akadályozza az árnyalt kifejezésnek.

A mondatszerkesztés nem igényes (*pl. az egyszerű mondatok túlsúlya, hosszadalmas összetett mondatok*).

Gyakran fordul elő nyelvi-nyelvtani hiba az írásműben (*pl. az egyeztetésben, a vonzathasználatban, az igeragozásban*).

ÉRVELÉS

Dr. Kovács Ildikó Lenke háziiorvossal és iskolaorvossal egy 2005-ben készült interjúból idézünk.

Olvassa el figyelmesen az interjú részletét!

Valóban keveset foglalkozik az iskola az emberi lét fontos kérdéseivel? Fejtse ki véleményét! Álláspontját támassza alá érvekkel! Kifejtésében legalább két-három példa alapján térjen ki arra, mit adhat az irodalom olvasása az emberi érzelmek átéléséhez, megértéséhez! A magyar és a világirodalomból egyaránt meríthet. Írásának adjon címet!

„[...] általában az iskolából hiányolom, hogy nem foglalkozik eleget az élet fontos kérdéseivel, többek között az egészséggel. Ez a mai ember életszemléletéből fakad. Az emberek nem vagy csak nagyon esetlegesen foglalkoznak az élet értelmével, az élet és a halál kérdésével, nem érintik meg őket igazán a szegények, a nagyon mélyen lévőek gondjai, kevés bennük az együttérzés, kevésbé izgatja őket a világ leszakadt térségeiben élők sorsa. A világ a tudatos létre koncentrálna, a tudatos lét problémái uralnak mindent. Pedig az embernek van érzelmi élete is. A világ ma úgy tesz, mintha mindenre lenne racionális magyarázatunk, mindennek lenne eleje és vége. Ha problémánk adódik, azt gondoljuk, hogy a szakember kitalálja a racionális megoldást, s ezzel tovább is léphetünk. Ebben az életszemléletben nem igazán várható el az iskolától, hogy másképpen gondolkodjon, legyen olyan tantárgy, amelyben az ember érzelmi, nem mindenben tudatos, intuitív lényként is megjelenik. Jó lenne, ha ez a nem racionális emberi lét is teret kapna az iskolában, mert akkor esély lenne arra, hogy életszemléletünk megváltozzon. Így valószínű, hogy kevesebb gondunk lenne a testünk s még inkább a lelkünk egészségével.”

Lehetséges tartalmi elemek:

Elvárható, hogy a jelölt az irodalom olvasásáról mondottakat össze tudja kapcsolni az idézet kérdésfeltevéseivel. Bármilyen, az érvelés meggyőző erejét alátámasztó irodalmi példát fogadjunk el.

Egyetértés az idézet állításaival:

- lehetséges kritikai észrevételek: a száraz, tudományos, csak a racionalitásra építő tényanyag oktatása kizárja (sőt esetleg érvénytelennek nyilvánítja) az emocionális megközelítést;
- a tananyag a mindennapi élettől távol van, érvényessége a tanórán nem terjed túl;
- baj, ha az iskola elvárásában csak a külvilág sikerorientáltsága érvényesül, és hiányoznak a szolidaritás, a részvétel és a másokkal való törődés érzelmi összetevői;
- a tanulási folyamat alapvetően a racionális gondolkodást helyezi előtérbe (pl. kauzális gondolkodás), a téma iránti személyes függés elsikkad;
- az általános társadalmi elvárás a racionális és gyors megoldásokat preferálja;
- a média is ezt tükrözi, a tömegmédiát által közvetített érzelmek felszínesek;
- az ezek által mintaként nyújtott érzelmi szituációk sem közvetítik az együttérzést, önmagunk megismerését és megértését, illetve elfogadását;
- a saját, személyes útkeresés helyett jellemző a mintakövetés;
- az önbizalom hiánya gyakran párosul a külső minták keresésével;
- jellemző a gyors megoldást nem kínáló nyitott kérdések kerülése;
- mindezek – az idézet szerzőjének álláspontja értelmében – hosszabb távon testi és lelki problémákhoz vezethetnek.

Az idézet állításainak kritikája:

- az iskolai képzés teljes folyamatában jelen vannak az érzelmi aspektusok;
- akármilyen tantárgyról, tudásterületről van is szó, az az emberi világról tudósít;
- mindenkinek van módja arra, hogy saját képzeletét, érzelmeit, intuícióit is aktivizálja, illetve belevetítse az adott ismeretekbe, összefüggésekbe;
- a (modern) tudományos gondolkodás sem nélkülözi a racionalitáson túli megközelítéseket;
- az iskolai tananyag több tantárgyon keresztül többféle, többértelmű megközelítést is közvetít;
- a modern világban is jelen van a szociális érzékenység (pl. civil, önkéntes segítő mozgalmak);
- az élet értelmével való foglalkozás a felnövekedés folyamatában megkerülhetetlen, még akkor is, ha ez nem szervezett foglalkozás keretében történik;
- minden iskolai tantárgyban fel lehet fedezni a lét alapkérdései mellett emocionális elemeket is;
- az úgynevezett humán tantárgyakban különösen megtalálható az idézett szövegben hiányolt szemlélet.

A szöveg forrása: Új Pedagógiai Szemle 2005/7–8. szám. Az interjút készítette Schüttler Tamás. www.oki.hu

EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE

Kosztolányi érett novellaírói korszakának terméke a *Latin arcélek* ciklus. Ennek egyik darabja a *Paulina* című rövid történet, amelyet „igazság-novellának” is neveznek. Elemzői szerint az alkotás el is tér a novella műfaji hagyományaitól.

Értelmezze Kosztolányi Dezső *Paulina* című alkotását! Milyen erkölcsi kérdéseket vet fel Kosztolányi műve? Hogyan jeleníti meg, hogyan jellemzi szereplőit a szerző? Vizsgálja meg az elbeszélői-szerzői nézőpontot és a mű szerkezeti felépítését!

Kosztolányi Dezső: *Paulina*

Az Aventinuson volt egy kurtakocsmá. Matrózok jártak oda éjszakánként, s piros bort iddógáltak.

Paulina, a kis maszatos konyhalány hordozta a tálakat. Vörös haja volt, és kék szeme.

Egyszer, amint elhaladt egyik asztal mellett a pörkölt hallal, valami kappadóciai hajóács ijedten a tunikájához kapott és fölugrott.

– Hol a pénzem? Megloptak. Tolvaj – rivallt –, tolvaj.

Kavarodás támadt. Közben a tolvaj – egy hajóslegény – kereket oldott.

– Ez volt – mondták többen, s körülvették Paulinát.

A lármára az utcáról két praetori katona rontott be, csörrenő karddal: az éji őrség.

Elővették a rabszolgalányt.

– Ide azzal a pénzzel.

– Nincs nálam.

– Akkor velünk jössz, babám.

– Nem – sikított Paulina –, nem. Én ártatlan vagyok – s meg se moccan.

– Indulj – vezényelt az egyik katona, az alacsony és kancsal, s úgy meglökte a lányt, hogy az kitántorgott az utcára.

Ott megint csak állt, mint a cövek.

Erre a másik katona – a magasabbik – a karjához ért.

– Ne nyúlj hozzám – ordította a lány. – Hagyj engem. Mert megharaplak.

A katona nevetett.

De amikor megragadta a karját, hogy előretuszkolja, a lány ráugrott, mint egy vadmacska, s végigkarmolta az orrát. A katona vére csurgott.

Most a kancsal próbálkozott. Paulina hirtelen feléje fordult. Arcul köpte.

– Disznók – sivalkodott, s kibomlott vörös haja és izzott a kék szeme –, disznók. Emberek, segítetek. Emberek, én egész nap dolgozom, szegény vagyok, ártatlan, esküszöm az anyám sírjára, az édesanyám sírjára, ártatlan. Emberek, emberek.

Az emberek, akik a csöndes nyári éjszakában ballagtak, ámulva nézték a két zsoldost. Dulakodtak a lánnyal, ököllel-karddal verték. Mégse bírtak vele.

Aztán fölnyalábolták, s úgy vitték.

– Dögök – üvöltött a levegőben kalimpálva lábaival –, dögök. Öljetek meg. Gyilkoljatok. De azért kikiabálom, hogy ez a ronda, ez a kancsal, múltkor a kocsmában meg akart ölelni. Gazemberek, gazemberek. Mindnyájan gazemberek. Minden zsoldos gazember. Az uratok, Caesar is gazember. Caesar is gazember. Jupiter – hadonászott a kezeivel az üres égbolt felé.

A szörnyű ordításra, mely nem csitult Róma utcáin, fölébredtek az emberek. Hálóköntösben, papucsban csoszogtak a kapuk elé, s hallgatták ezt a vad rikácsolást, a hangot, az óriás hangot, mely utcáról utcára haladt a rabszolgalánnyal együtt. Sárga telehold lebegett a Colosseum fölött.

Amikor Mutius Argentinusnak, a sztoikus bölcsnek villája elé értek, a lány még mindig átkozódott, dühöngött. Hangja el nem rekedve rikoltozott az éjszakában.

A bölcs ezen a kései órán Rufusszal, a költővel csevegett az atrium szökőkútjánál.

Mind a ketten fölálltak a márványpadról, s bámultak, míg a jajveszékelő némbert el nem cipelték. De hangját még azután is sokáig hallották a sötét kis utcákból.

– Miért kiabál? – kérdezte a bölcs. – Mit akar?

– Igazságot – felelte a költő.

– Nevetséges – jegyezte meg a bölcs. – Minden indulat nevetséges.

– Minden indulat fönséges – szólt a költő. – Milyen fönséges volt ez a lány, milyen hatalmas. Aki haragszik, az, akinek igaza van, hatalmas. Ennek a lánynak is igaza lehet.

– Miért gondolsz?

– Mert úgy haragudott.

– Mit ér vele? – kérdezte tünődve a bölcs. – Az órszobában majd agyba-főbe verik. Vagy el se jut odáig. Belölik a Tiberisbe.

– Az mindegy – mondta a költő. – Az igazság az utcán ment, és ordított. Mi pedig meghallottuk a szavát. Fölríadtunk ágyunkból, nem bírunk többé aludni, nem tudjuk folytatni előbbi vitánkat. Róla gondolkozunk. Az igazságról. Lásd, még mindig erről beszélünk. Ez is valami.

(1929)

Szövegközlés: Kosztolányi Dezső: *Kínai kancsó*. A válogatás Szeghalmi Elemér munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 297–299. o.

Lehetséges tartalmi elemek:

- példázatos novella (rövid történet);
- szűkszavúság, klasszikus tömörség;
- a mű két pólusa: a megszemélyesített igazság (*Paulina*), illetve a költő és a bölcs figurája (az általuk mondott szentenciák révén);
- a címszereplőnek az igazsághoz való ragaszkodása, ártatlansága a mű egyik alapvetése;
- a mű az igazság ténybeli, lelki, filozófiai kérdéseit feszegeti;
- a történetben nem az a kérdés, hogy kinek van igaza, hanem az, hogy az igazságtalanságot ki hogyan viseli el;
- *Paulina* az indulat és a tiltakozás szintjén viseli el az igazságtalanságot;
- a költő és a bölcs a történéshez fűzött megjegyzései: számukra az igazság létezésének, felismerésének tudata vigasztaló erő;
- az igazság több szinten fejeződik ki (filozófiában, művészetben), így az igazságtalanságra indulattal reagáló viselkedésben is (vö. *Az igazság az utcán ment és ordított*);
- dramatizáló jelleg, teátrális díszletek között realiztikusan megrajzolt alakok;
- a szereplők megjelenítése: *Paulinát* jellemzi külseje, szóhasználata, indulatisága, a (kocsmai) életkép szereplőit és a katonákat a mindennapi szokásaik, megnyilvánulásaik, a költő és a bölcs a történet szemlélői, értelmezői, kiegészítői, párbeszédük a jellemzés eszköze;
- szerkezet: egy cselekményes első és egy cselekménytelen, bölcséleti konzekvenciával záródó második rész; a kezdés életképi elem; tömör párbeszéd, díszletszerűség, gyors cselekedetek, kontrasztok (az éjszaka és a telihold is a kontrasztosságot jeleníti meg);
- játék az elbeszélői szereppel: az elbeszélő kívülálló, objektív szemlélő, illetve a költő és a bölcs szerepével egyaránt azonosul;
- a költő és a bölcs eltérő megközelítése az igazság megnyilvánulásához egy dolog két ellentétes oldala;
- az elbeszélői nézőpontot a mű végén kimondott szentenciák jelenítik meg; a költő részlegesen foglal állást.

ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

Hasonlítsa össze Arany János *Letésem a lantot* és *Mindvégig* című alkotását! Miben különbözik e két mű alapján Arany nézete a költészet szerepéről? Összehasonlító elemzésében térjen ki a közös és eltérő motívumokra, a versszerkezet és a hangnem különbségeire!

Letésem a lantot

Letésem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
A tűz nem melegít, nem él:
Csak, mint reves fáé, világa.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,
Bársony palástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Mídon ez ajak dalra költ.
Fűszeresebb az esti szél,

Mindvégig

A lantot, a lantot
Szorítsd kebeledhez
Ha jó a halál;
Ujjod valamíg azt
Pengetheti: vigaszt
Bús elme talál.

Bár a szerelem s bor
Ereidben nem forr:
Ne tedd le azért;
Hát nincs örömed, hát
Nincs bánat, a mit rád
Balsors keze mért?...

Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelke ifjúsága!

Nem így, magánosan daloltam:
Versenyben égtek húrjaim;
Baráti szem, művészi gonddal
Függött a lantos ujjain; –
Láng gyult a láng gerjelminél
S egyé fonódott minden ága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelke ifjúsága!

Zengettük a jövő reményit,
Elsírtuk a múlt panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk friss zöld levél
Gyanánt vegyült koszorújába.
Hová lettél, hová levél
Oh lelke ifjúsága!

Ah, látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hírt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, mely
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz aki osszon. Mind hiába!
Hová lettél, hová levél
Oh lelke ifjúsága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kísértet,
Jár még föl a halál után...?
Hímzett, virágos szemfedél...?
Szó, mely kiált a pusztaságba...?
Hová lettél, hová levél
Oh lelke ifjúsága!

Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihál:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelke ifjúsága!

(1850. márc. 19.)

Szöveggözlés: *Arany János összes költeményei I.* Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Szilágyi Márton. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 129–130. o; 446–447. o.

Lehetséges tartalmi elemek:

- eltérő életszakasz, pályaszakasz, eltérő személyes élethelyzet:
- *Letésem a lantot* 1850, Petőfi elvesztése, világosi katasztrófa, válságélmény; az etikus fogantatású világkép, a nemzetformáló irodalom illuzórikussá válása;

Hisz' szép ez az élet
Fogytig, ha kiméled
Azt, ami maradt;
Csak az ősz fordultán,
Leveleid hulltán
Ne kívánj nyarat.

Bár füstbe' reményid, –
S egeden felényit
Sincs már fel a nap:
Ami derüs, élvezd,
Boruját meg széleszd:
Légy *te* vidorabb.

S ne hidd, hogy a lantnak
Ereje meglankadt:
Csak hangköre más;
Ezzel, ha elégszel,
Még várhat elégszer
Dalban, vidulás.

Tárgy künn, s tenmagadban –
És érzem, az van,
Míg dobban a szív;
S új eszme, ha pezsdül,
Ne vonakodj restül
Mikor a lant hív.

Van hallgatód? nincsen?
Te mondd, ahogyan isten
Adta mondanod,
Bár pusztá kopáron,
– Mint tücsöké nyáron –
Vész is ki dalod.

(1877. júl. 24.)

-
- *Mindvégig* 1877, megszabadulás a terhesnek érzett tevékenységektől, az új élethelyzet rezignált, derűs, önironikus elfogadása; hosszú költői hallgatás után új pályaszakasz kezdete (lásd *Őszikék*);
 - mindkét mű ars poetica;
 - a már érvénytelennek érzett közösségi költészet lezárása (*Letésem...*); a költői tevékenység új értelmet kap (*Mindvégig*);
 - a saját költői szerep kétségbe vonása (*Letésem...*); az új elfogadása, az én-líra felszabadulása; a költői erő változatlan, csak „hangköre más” (*Mindvégig*);
 - a verscímek eltérése: kijelentő mondat, lezártág (*Letésem...*); örökérvényűvé tett kijelentés, a jövő felé nyitás (*Mindvégig*);
 - a lant toposz (a lant az antikvitás óta a költészet jelképe) mindkét vers felütésében jelen van, de eltérő szerepben;
 - idő- és értékszembesítés, értéktelített múlt, értékvesztett jelen; a múlt visszahozhatatlanságának felismerése, a természeti képek a lelki háttérrel jelzik (*Letésem a lantot*);
 - jelenidejűség, időtlen, általános jelen, más értékek: a mindennapi lét apró történéseinek értékévé emelése (*Mindvégig*);
 - önfelszólítás, rezignált pátosz, önvigasztalás, tartalmas magány (*Mindvégig*);
 - felépítés: az 1. és 7. versszak keret, 2–6. versszak ellentételező képsorok, 3–5. múltbeli eszmények, értékek); a refrén a költemény alaphangja, összegzése; a kérdő-felkiáltó refrén érzelmi hangsúlyt jelez, a múlt és a jelen ellenpontozása (*Letésem a lantot*);
 - összegző felütés (retorikus tételmondat); versszervező szerkezeti elem a részletezés-összegzés ismétlődése, verszárlat a tételmondat kifejtése, feloldás a záró hasonlat (utalás La Fontaine *A tücsök és a hangya* című közismert példázatos meséjére) (*Mindvégig*).

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibák jelölése

Bekezdés jele: fordított z-betű.

Nincs új bekezdés (álbekezdés): \lrcorner

Szövegbeli hiány jele: \surd

Egyéb szövegalkotási hiba jele: -----

Tartalmi hiba: _____

Szórend, mondatrend, a bekezdések sorrendje: 1. 2. 3.

Logikai hiba, ugrás a mondatok (tagmondatok) között: \rightarrow

Logikai hiba, ugrás a bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: ∇

Logikai vagy nyelvi ellentmondás: \leftrightarrow

A nyelvhasználati hibák jelölése: ~~~~~~

Egybeírás jele: $\textcircled{\perp}$

Különírás jele: $\textcircled{\text{I}}$

A helyesírási hibák jelölési formái: durva hiba: 3 vonalas aláhúzás, súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás, egyéb hiba: 1 vonalas aláhúzás.

Az íráskép értékelése

Teljesítményszintek

Az íráskép rendezett, olvasható.

Az íráskép rendezetlen: –1 pont.

Az íráskép helyenként nehezen olvasható, általában rendezetlen: –2 pont.

Az íráskép zömében alig olvasható és/vagy értelemzavaróan rendezetlen: –3 pont.

A helyesírási típushibák pontozása

Durva hiba (3 pont)

1. A mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban.
2. Az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelöletlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja
3. Kezdőbetűk tévesztése közhasználatú tulajdonnevek esetében
4. Kezdőbetű tévesztése tulajdonnévből képzett melléknév esetében
5. Igekötős igék hibás írása
6. Az *ly - j* hibás írása, az *ly - j* tévesztése szótőben és toldalékban, az *ly - j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése közhasználatú szavakban
7. Tagadószó egybeírása az igével
8. Felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont)

1. Közhasználatú szavak egybe- és különírása
2. Közhasználatú szavak elválasztása
3. Magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban

Egyéb hiba (1 pont)

1. Nem közhasználatú szavak durva hibái
2. Köznevek kezdőbetűjének tévesztése (*pl. Világháború, Föld Napja*).

Központozási hiba (összesen 5 pont)

1. Mondatzáró írásjelek; tagmondatok közötti írásjelek; mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése.
2. Egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése.

A helyesírási hibapontok kiszámítása

Fontos, hogy a helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is.

Ismétlődő hibáért minden hibatípusban csak egyszer számítható hibapont. Csak ugyanabban a szóban elkövetett megegyező hiba és a központosítási hibatípus számít ismétlődő hibának.

A közhasználatú szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy fogalomkincse közhasználatúnak tekintendő (*pl. metafora*).

A nyelvhelyességi hibát ne minősítsük helyesírási hibának.

Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat ugyanúgy durva, súlyos és egyéb hibatípusba soroljuk, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a jelölt emlékezetből idéz, és esetleg hibát vét, hibáit soroljuk az egyéb hibák közé. A költői–írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében viszont másként ítélandó meg, ezt a hibatípust a központosítási hibának megfelelően pontozzuk.

A helyesírási hibák szempontjából a szövegértési és a szövegalkotási feladat megoldását együttesen kell figyelembe venni.

A vizsgázó összpontszámából maximum 15 vizsgapontot lehet levonni. (Tehát 29 vagy annál több hibapont esetén is értelemszerűen 15 vizsgapontot vonunk le.) A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá a következő módon történik:

Hibapont	Levonás
1–2	0
3–4	2
5–6	3
7–8	4
9–10	5
11–12	6
13–14	7
15–16	8
17–18	9
19–20	10
21–22	11
23–24	12
25–26	13
27–28	14
29–	15